

**Kitap ve Yazarı: Brian A. Catlos, ENDÜLÜS Müslüman
İspanya'nın Yeni Tarihi (Çev. Mehmet Akif Taşkiran),**

Kronik Kitap: 568, Avrupa Tarihi Dizisi: 24, I. Baskı,

Kasım 2024, İstanbul. 496 s.

ISBN:978-625-6228-20-7

Kitabın Yazarı Hakkında Kısa Bilgi

Brian A. Catlos, halen Colorado Üniversitesi'nde Profesör olarak çalışmaktadır. Toronto Üniversitesi'nde Orta Çağ araştırmaları konusunda doktorasını yaptı. Orta Çağ Avrupası ve İslam coğrafyasında Müslüman-Hristiyan ve Yahudi ilişkilerinin araştırılması, akademik ilgi alanını oluşturmaktadır. Ayrıca Modern Çağ öncesi Akdeniz bölgesi tarihi konusunda da çalışmaları vardır. Kitapları birçok dile çevrilmiştir.

1. Maltepe Üniversitesi, Öğretim Üyesi.

Giriş

Endülüs İslam tarihi; yedinci yüzyılın başlarında (711) Emevilerin İfrikkiye (Kuzey Afrika) valisi Musa bin Nusayr'ın teğmeni olan Tarık bin Ziyad'ın İspanya kıyılarına çıkması ve Vizigotları yenilgiye uğratmasıyla başladı. 1492'de Katolik Fernando ve Isabel'in Müslüman İspanyanın son yöneticilerinin sığınağı olan Gırnata Emirliğini fethetmeleriyle sonlandı. Ancak on altıncı yüzyıl başlarına (1609-1614) kadar yüzbinlerce Müslüman İspanya'da yaşamış olup ta ki önce din değiştirmeye zorlanıp daha sonra da sınır dışı edilmelerine kadar. Kısaca Müslüman İspanya'nın tarihi, dokuz yüz yıllık Müslüman Endülüs'ün tarih sahnesine çıkışından son Endülüslü Müslümanların İspanya'dan sürülmesine kadar olan bir süreci kapsar.

Bu tanıtım yazısına konu olan Catlos'un kitabı; Endülüs'te dokuz yüzyıl yaşayan Müslümanların tarihini anlatıyor. Endülüs ile ilgili tarihsel süreçleri anlatan yazar, mümkün olduğunca düzgün bir bakış açısıyla Endülüs tarihine yaklaşıyor. Akademik ölçüleri ıskalamadan çok farklı kaynakları kullanarak farklı kaynaklardan gelen bilgileri dikkate alan emek ürünü bir çalışma.

Endülüs; İslam Medeniyetinin en önemli, belki de en uzun tarihsahnesinde yer aldığı bir dönem. Yazar, İslam'ın doğuşundan itibaren gelişmeleri özet olarak vurguladıktan sonra Arap Yarımadasında kabileler halinde yaşayan bir topluluğun çok kısa zaman içerisinde İspanya'ya kadar ulaşmasında, İslam dininin onlara kazandırdığı dinamizmden söz ederek kitabına başlıyor. Roma ve Pers İmparatorluklarının zayıfladığı bir coğrafyada, Müslüman kuvvetlerin kayda değer bir dirençle karşılaşmadan hızla ilerleyerek İspanya'ya kadar ulaştıklarına işaret ediyor. Müslümanların hızla yayılmalarında ve hakimiyetlerinde, bu tarihi dönemin Müslümanlara sağladığı avantajı belirtiyor.

Endülüs'te Müslümanlar, hoşgörülerıyla ve adaletli yönetimleriyle kozmopolit bir Arap İslam toplumu oluşturdu. Bu hoşgörü ve barış ortamında Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların birlikte uyum içerisinde yaşadıkları, bir medeniyet inşa ettikleri, Kurtuba'yı nasıl bir bilim, sanat ve medeniyet merkezi yaptıkları anlatıyor. Endülüs'teki Müslümanların hoş görülü yaklaşımıyla, yerel halkın İslam dinine ve Müslümanlara yakınlık

duyduğunu, zamanla bu yeni dinin ve kültürün etkisine girdiklerini söylüyor. İspanyada yaşayan Hristiyanların, Katolik kilisesinden biraz farklı olarak Hz İsa'yı Tanrı'nın altında gördükleri anlayışının bu dini dönüşümde rolünün olabileceğine değiniyor. Anlatılanlardan her ne kadar doğudan gelen Arap Müslümanlar İspanya Müslümanları için baş aktör olsalar da Müslüman ahalinin büyük ekseriyetini, yerel insanların yeni dini kabul edenlerin oluşturduğunu belirtiyor. İspanya Müslümanlarının tamamının Doğudan ya da Kuzey Afrika'dan gelmelerinin mümkün olmadığına dikkat çekiyor.

Kitapta yer alan bilgiler, sadece bir tarih kitabı olmakla kalmayıp Endülüs'ün dönem dönem değişen sosyolojisine de değinilmiştir.

Katlos'un bu kitabı; Endülüs tarihini dönemlere ayırarak anlatıyor. Bu dönemler, Fetih (700-820), Dönüşüm (820-929), Zafer (929-1030), Kargaşa (1030-1220), Romantizm (1220-1482), Kırıntılar(1482-1614) dönemi olmak üzere adlandırılmıştır.

Kurtuba'nın Emevi Emirlikleri ve Halifelerinin kronolojik olarak anlatıldığı Kitap'ta sırasıyla Kurtuba Emirleri (756-929), Kurtuba Halifeleri (929-1009) ve Fitne Dönemi sonrası Halifeler (1009-1083) yer almış; sonrasında Nasri Sultanlar dönemi ve Şahsiyetleri (1232-1492) anlatılmıştır.

İspanya Müslümanları ve Hristiyanları bu zaman süresinde çoğunlukla barış içerisinde birlikte yaşamalarına rağmen bazen de birbirleriyle savaştılar. Bazı dönemlerde Müslümanlar, Hristiyan yönetimlerle savaştıkları gibi bazen de Müslüman yönetimler birbirleriyle, Hristiyan yönetimler de birbirleriyle savaştı. Ayrıca bazen de Müslüman yönetimler, başka bir Müslüman yönetime karşı Hristiyanlarla işbirliği yaptılar. Zaman zaman bunun tam tersi de söz konusu oldu. Hristiyan krallıklar sıkıştıklarında kendi dinlerinden olanlara karşı Müslüman emirliklerle işbirliğine gittiler.

Önemli bir bilgi de bu kitapta söz edilen Yarımada'da yaşayan Yahudilerin yeteneklerinden ötürü hem bilim kurumlarında aktif olarak verimli işler yaptıklarından, hem de devlet yönetiminde zaman zaman üst düzeyde görev aldıklarından söz edilmiştir.

Özellikle İspanyol Müslüman emirliklerin zayıflayıp toprak kaybettiklerinde yeni Hristiyan yöneticiler, yerleşik Müslümanların şehirleri terk etmemesi için başlangıçta çok gayret gösteriyorlar. Çünkü Müslümanlar, her türlü sanatta, edebiyatta, tarımda, mimaride, el sanatlarında ve ticaretle çok iyidiler. Şehirleri canlı tutanlar da onlardı. Yeni fetihçiler, sahip oldukları topraklarını bu zenginlikten mahrum etmemeyi yeğliyorlar. Ancak bu anlayış, ilerleyen yıllarda olumsuzluklara ve değişime uğruyor. Müslümanların bir kısmı şehirleri terk edip ayrılarak Kuzey Afrika'ya hicret ediyorlar.

Abbasi döneminde Bağdat'ta gelişen bilimsel bilgi Endülüs'e taşıyor. Abbasi döneminin sonlanması sonrasında idarecilerinin destek verdiği bir huzur ve özgürlük ortamı olan Endülüs, bilim insanları için cazip bir coğrafyaya dönüştü. Bu cazip vasat, Müslüman Endülüs'te uzun bir dönem devam ediyor. Her ne kadar zaman zaman Maliki ulemanın bağınazlıklarının etkisiyle yöneticiler baskı altında kalıp dindışı ve dini yeni yorumlara karşı yazılan kitapların yakılmasına ses çıkartmasa da, çoğu zaman idareciler ilim erbabını, şair ve yazarları koruyorlar. Halifelerin, Emir ya da sultanların kütüphanelerinde yüzbinlerce kitabın bulunduğu biliniyor. Zaten işin başında Bağdat'tan bir çok eski dillerden çevrilen kaynaklar ve dönemin eserleri Endülüs'e getiriliyor. İlim ve sanat erbabı birçok seçkin de Endülüs'ün yolunu tutuyor.

Endülüs, aslında İslam medeniyetinin belki de en aydınlık ve ileri çağı olduğu kadar, Avrupa için de Aydınlanma çağının bir "Öncü Çağı" olarak değerlendiriliyor. Birçok Hristiyan araştırmacı Endülüs'ten aldıkları bilgileri Avrupa içlerine taşıyorlar. Böylece kadim ve dönemin yeni oluşturulan bilgileri ve kitapları Endülüs üzerinden Avrupa'ya kazandırılmış oluyor.

Daha sonraki dönemlerde (on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllar) tıpkı Moğol istilası ile Bağdat'ın başına gelenler, yakılıp yıkılmalar, maalesef Papalığın öncülüğünde düzenlenen Haçlı seferleri ile Endülüs'ün de başına geliyor. Böylece Endülüs'ün Altın Çağı sonlandırılıyor.

Sonuç ve Değerlendirme

Müslümanlar, Dokuzuncu yüzyıldan itibaren, Maveraünnehir (Amuderya ile Sirderya arasında kalan coğrafya), Hind Kıtası (Babürler ve öncesi Sultanlıklar), İran ve Ortadoğu' da ve Bininci yüzyıllardan itibaren ise Anadolu'da (Selçuklu, Osmanlı) egemen olmalarına karşın, Dünya bilimine en yüksek düzeyde katkısı Abbasiler döneminden sonra kanaatimce Endülüs'te ulaştılar. Endülüs; İslam Medeniyeti açısından yetişen bilginler, düşünürler, filozoflar ve diğer bilim, edebiyat, sanat insanları (gökbilimci, filozof, ilahiyatçı, mucit, fizikçi, kimyacı, matematikçi, ,eczacı, farmakolog, tarım ve şehircilik uzmanları, şair, yazar, sanatkar, müzisyen) açısından en verimli bir çağı oluşturuyor. Refah toplumu olmak açısından da İslam Medeniyeti içerisinde en yüksek düzeyi yakalıyor.

Mistisizm (tasavvuf), onuncu yüzyıldan itibaren İslam dünyasında hızla yaygınlaşıyor. Bundan şüphesiz Endülüs Müslümanları da payını alıyor. Acaba "bu anlayışın yaygınlaşmasının Endülüs de dahil olmak üzere İslam dünyasının durağanlaşmada payı var mıdır" diye düşünmeden insan kendini alamıyor.

Tarih severlere, Catlos'un Kitabının Müslüman İspanya ile ilgili doyurucu bilgiler içerdiğini, Müslümanların İspanya'ya ayak basmasından itibaren adım adım tarihini anlattığı, okunmaya değer kıymetli bir akademik çalışma olduğu söylenebilir.